

ZBIORY POLSKIE W ARCHIWACH ROSYJSKICH

**29 marca br. ministerstwa kultury Polski i Rosji podpisały porozumienie dotyczące zwrotu dzieł sztuki, za-
bytków i archiwaliów przemieszczanych w wyniku dru-
giej wojny światowej.**

Rosjanie obiecują zwrot archiwaliów z okresu międzywojennego (między innymi akt MSW, Oddziału II, Korpusu Ochrony Pogranicza) oraz z lat 1939–1945. Strona polska zadeklarowała natomiast gotowość zwrotu Rosji archiwaliów przechowywanych na jej terenie, a dotyczących obwodu kaliningradzkiego. Jak zapewnia polskie Ministerstwo Kultury, dzięki umowie nasi rodzimi historycy zyskali także „absolutny dostęp do archiwów rosyjskich w celach badawczych”. Tę nieco sensacyjną informację 30 marca br. podała Polska Agencja Prasowa.

Niestety, wciąż jednak nie znamy konkretnych polsko-rosyjskiej umowy, choć niewątpliwie należy przyznać, że fakt zawarcia porozumienia w sprawie zwrotu archiwaliów polskiej proweniencji jest znaczącym krokiem naprzód. Korzystając z okazji, warto przypomnieć, jakie akta polskie znalazły się w zasobach archiwów rosyjskich po 1945 r. O ich istnieniu strona polska dowiedziała się na dobrą sprawę dopiero w latach dziewięćdziesiątych dzięki porozumieniu Naczelnej Dyrekcji Archiwów Państwowych z Państwowym Archiwum Federacji Rosyjskiej. Owocem tej współpracy było przeprowadzenie przez polskich archiwistów kwerend archiwalnych w Moskwie i opisanie archiwaliów polskich wywiezionych przez Armię Czerwoną po zakończeniu drugiej wojny.

Archiwalia polskie znajdujące się w zasobach rosyjskich dzielą się na dwie grupy. Pierwsza z nich to akta władz i urzędów centralnych Królestwa Polskiego, a także lokalnych organów władzy, sądów i prokuratury, policji i żandarmerii, poczty i telegrafów oraz instytucji naukowych. Zostały one ewakuowane przez armię carską w 1915 r., kiedy front niemiecki przemieszczał się przez ziemie polskie. Część z nich została zwrócona Polsce na mocy traktatu ryskiego w 1921 r. Pozostałe – zresztą niezgodnie z literą traktatu – w całości nigdy do Polski nie wróciły.

Drugą grupę archiwaliów – jak pisał polski archiwista Władysław Stępniański – stanowią tak zwane zespoły zdobyczne, czyli te, które Armia Czerwona „zdobyła” i wywozła z terytorium Polski i Niemiec po

1945 r. Aż do upadku Związku Sowieckiego były one przechowywane w Archiwum Specjalnym MSW ZSRR. W okresie PRL do Polski wróciły między innymi akta Komisariatu Generalnego RP w Gdańsku. Większość archiwaliów tej grupy pozostała jednak w Związku Sowieckim. Archiwalia zdobyte dzielą się na dwie podgrupy: akta do 1939 r. i z lat 1939–1945. W skład pierwszej podgrupy wchodzi przede wszystkim akta wojskowe, między innymi zespoły: Ministerstwa Spraw Wojskowych, Sztabu Głównego (w tym kartoteki imienne i akta agentów Oddziału II), Naczelnego Dowództwa WP, Wyższej Szkoły Wojennej w Warszawie czy Generalnego Inspektoratu Sił Zbrojnych, a także akta policji i prokuratury, KOP, Straży Granicznej, szkół i instytutów naukowych (w tym Instytutu Piłsudskiego i Ukraińskiego Instytutu Naukowego w Warszawie), fragmenty kolekcji dotyczących działaczy państwowych, politycznych i wojskowych (między innymi marszałka Edwarda Śmigłego-Rydza, Aleksandra Prystora, Ignacego Mościckiego czy Władysława Sikorskiego), organizacji społecznych i politycznych (w tym Komunistycznej Partii Polski, centrali Obozu Zjednoczenia Narodowego, Bezpartyjnego Bloku Współpracy z Rządem).

W podgrupie akt z lat 1939–1945 wyróżniają się przede wszystkim akta poniemieckie: kartoteka więźniów Oświęcimia i robotników zatrudnionych na budowie obozu KL Auschwitz (124 899 jednostek archiwalnych!), Centralnego Zarządu Budowlanego Wojsk SS i Policji w KL Auschwitz (2370 j.a.), zbiór materiałów niemieckich urzędów policyjnych i administracyjnych na terenach okupowanych (681 j.a.), urzędów i instytucji sądowniczych na terenach okupowanych (443 j.a.), Archiwum Sił Lądowych Oddziału Drugiego w Gdańsku Oliwie (681 j.a.), Dowództwa Obwodu Wojskowego w Łodzi (729 j.a.), materiały dotyczące obywateli sowieckich i polskich przebywających przed drugą wojną światową w Niemczech oraz w niewoli niemieckiej (115 j.a.), materiały dotyczące obywateli sowieckich, polskich i emigrantów rosyjskich skazanych przez sądy niemieckie (14 j.a.) oraz uważane dotychczas za zaginione lub wręcz zniszczone w czasie oblężenia Gdańska w 1945 r. akta Senatu Wolnego Miasta Gdańska.

Sprostowanie

W poprzednim numerze Biuletynu (Nr 3, 2002) nastąpiła pomyłka w podpisie zdjęcia. Na str. 25 powinno być: Instytut Sikorskiego w Londynie.

Przepraszamy Autora zdjęcia i Czytelników.

Redakcja